

MINDRE HACKSPETT OCH
NATURVÄRDEN VID
MEDICINAREBERGET OCH
SAHLGRENSKA SJUKHUSET,
GÖTEBORG

UNDERSÖKNINGAR FÖR PROGRAM

PÅ UPPDRAG AV
STADSBYGGNADSKONTORET, GÖTEBORGS STAD
2014-07-04

Uppdragstagare

Naturcentrum AB

Strandtorget 3, 444 30 Stenungsund

johan.svedholm@naturcentrum.se

Tel. 0303-72 61 64

Fältarbete och rapport: Johan Svedholm

Uppdragsgivare

Stadsbyggnadskontoret, Göteborgs stad

Maria Lejon

Kartmaterial

Ortofoto erhållet från uppdragsgivaren

Bilder

Johan Svedholm ©Naturcentrum AB

Innehåll

INNEHÅLL	3
UPPDRAG	4
SAMMANFATTNING	4
MINDRE HACKSPETT	4
METOD	4
RESULTAT	6
DISKUSSION	10
NATURVÄRDEN OCH KONSEKVENSER	11
METOD	11
RESULTAT, KONSEKVENSER OCH DISKUSSION	11
REFERENSER	17

Uppdrag

På uppdrag av Stadsbyggnadskontoret, Göteborgs stad, har Naturcentrum AB genomfört inventeringar av mindre hackspett runt Medicinareberget och Sahlgrenska sjukhuset, Göteborgs stad. Vidare har konsekvensbedömningar gjorts avseende mindre hackspett och naturvärden inom område som föreslagits för exploatering. Rapporten är tänkt att ligga som underlag för program för verksamheter och bostäder.

Sammanfattning

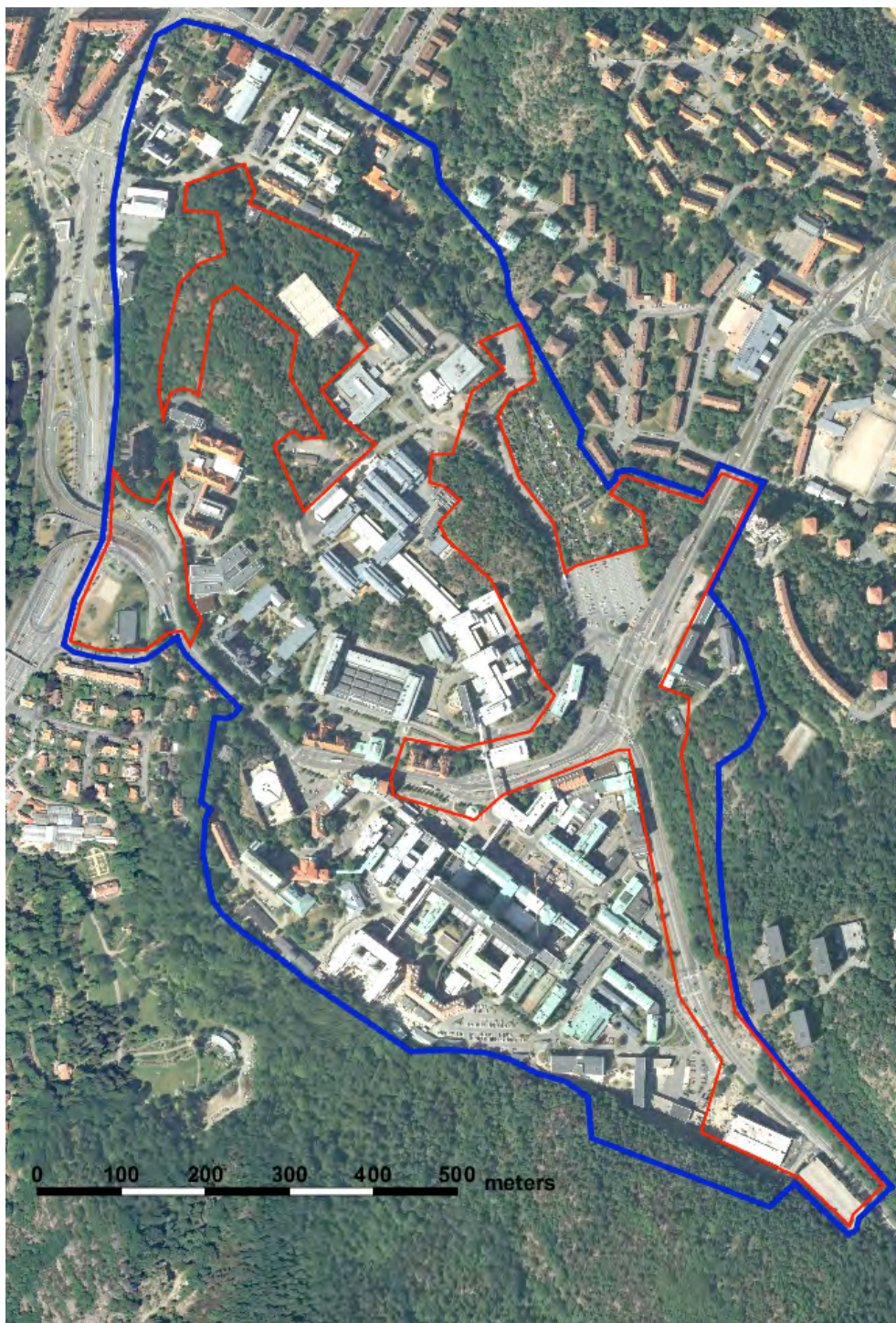
Sannolikt häckade inga mindre hackspettar inom undersökningsområdet under häckningssäsongen 2014. Däremot ingår området troligen i ett eller flera mindre hackspettsrevir, och häckning sker möjligen inom området vissa år. Inom området identifierades 7,1 ha lämplig biotop för arten, varav ca 3,3 ha skulle försvinna vid en exploatering enligt angivet förslag. Detta skulle möjligen kunna leda till förlust av ett revir i omgivningarna, och då sannolikt ett revir i Guldhedsdalen – Mossen. Vidare skulle en exploatering leda till fragmentering och minskad konnektivitet mellan lämpliga hackspettsbiotoper i Guldheden, Änggårdsbergen och Slottsskogen.

Enligt förslaget till exploatering skulle en remsa med ädellövskog längs Ehrenströmsgatan försvinna. Denna miljö är förvisso liten till arealen men bedöms ha höga naturvärden och även höga estetiska, sociala och rekreationsmässiga kvaliteter. Dessutom kan den fungera som spridningskorridor för olika organismer.

Mindre hackspett

Metod

Området fältbesöktes den 14 maj och den 2 juni 2014. Dessutom gjordes vissa noteringar under besök i samband med naturvärdesbedömningar den 12 juni 2014. Besöken gjordes tidigt på morgonen för att kombinera största möjliga fågelaktivitet med minsta möjliga bullerstörning. Vid besöken lyssnades efter revirhävdande och varnande hackspettar samt letades efter bo- och övernattningshål och födosöksinmack. Vid andra besöket lyssnades framför allt efter tiggande ungar. Vidare bedömdes miljöernas lämplighet för mindre hackspett. Biotoperna delades in i tre klasser efter hur lämpliga de bedömdes vara för mindre hackspett: ”mycket lämpliga”, ”lämpliga” och ”delvis lämpliga”. Indelningen grundade sig på en subjektiv bedömning av beståndens ålder, trädslagsammansättning och täthet, samt förekomsten av död ved, högstubbar och andra potentiella hålträd (framför allt björk, klibbal, sälg och asp), lågor och döda grenar. Den lägsta klassen utgör inte direkt någon häckningsmiljö, men kan utnyttjas för födosök under delar av året.

Karta 1 - Översikt. Undersökningsområdet avgränsas av blå linje, föreslaget exploateringsområde avgränsas av röd linje.

Undersökningsområdets utsträckning framgår av karta 1. I första hand besöktes de områden som betecknats som ”Mycket lämpligt häckningsområde” och ”Tänkbart häckningsområde” enligt Norconsult 2013 (2), men även samtliga områden som betecknats som ”Mycket god födosöksmiljö”, ”God födosöksmiljö” och ”Delvis god födosöksmiljö” besöktes (den sistnämnda kategorin dock mera översiktligt). Konsekvenser för artens fortlevnad i området har beskrivits för de områden som anges för exploatering (karta 1), och ytterligare anpassningar och miljöer för förstärkningsåtgärder har identifierats.

Resultat

Mindre hackspett i området 2014

Inga mindre hackspettar sågs eller hördes under inventeringen. Överlag gjordes relativt få fynd av mindre hackspettsspår, i synnerhet av färska sådana. Äldre bo- eller övernattningshål återfanns på tre platser (karta 2), varav samtliga var tidigare kända (Norconsult 2013 (2)) och således mer än ett år gamla. Dessutom påträffades enstaka bohål där större hackspett inte kunde uteslutas. Det kan vara vanskligt att bedöma vilken art som varit upphov till i synnerhet födosöksinhack, men även bo-/overnattningshål om de ligger intermediärt i storlek. Även här finns uppenbarligen en del variation, vilket belyses av att en större hackspettshäckning hittades längs Guldhedsgatan, i ett påtagligt litet hål i en björk. Detta bohål hade löpt stor risk att bli bedömt som ett mindre hackspettshål om inte hålets rättmätiga innehavare visat sig. I samband med detta kan nämnas att två större hackspettshäckningar konstaterades inom undersökningsområdet under inventeringen. Färre bohål hittades än under Norconsults inventering, delvis beroende på att flera högstubbar tycks ha vält sedan dess. Endast ett nyupphackat bohål påträffades under inventeringen, i högstubbe av björk väster om Källsprångsstigen (karta 2). Här sågs även färska födosöksinhack. Hålet var påbörjat men möjligen inte färdiguthackat och utnyttjades inte för häckning denna säsong, men kan ha fungerat som övernattningshål för hackspettar som häckar på annat ställe i reviret.

De lämpligaste miljöerna (karta 2) bedömdes i stora drag vara desamma som pekats ut i den tidigare genomförda naturvärdesinventeringen av området (Norconsult 2013 (2)), med undantag av objektet söder om Sahlgrenska, längs randen till Änggårdsbergen, som anges som "Mycket lämpligt häckningsområde" enligt Norconsult, men som bedömdes ha lägre kvalitet i denna inventering. Inget av objekten bedömdes dock hålla absolut högsta klass för arten, utan skulle kunna ha innehållit ännu fler högstubbar eller lämpliga boträd för att vara optimala.

Bedömningen är således att någon mindre hackspettshäckning sannolikt inte ägt rum inom undersökningsområdet under häckningssäsongen 2014. Däremot är det troligt att delar av undersökningsområdet ingår i mindre hackspettsrevir, och det är också troligt att häckning sker inom området under vissa år.

Enligt Artportalen (2014-06-16) har inga fynd av mindre hackspett rapporterats från undersökningsområdet under 2014, i närområdet finns däremot ett flertal fynd av revirhävdande fåglar i Vitsippsdalen samt vid Stora dammen i Slottsskogen.

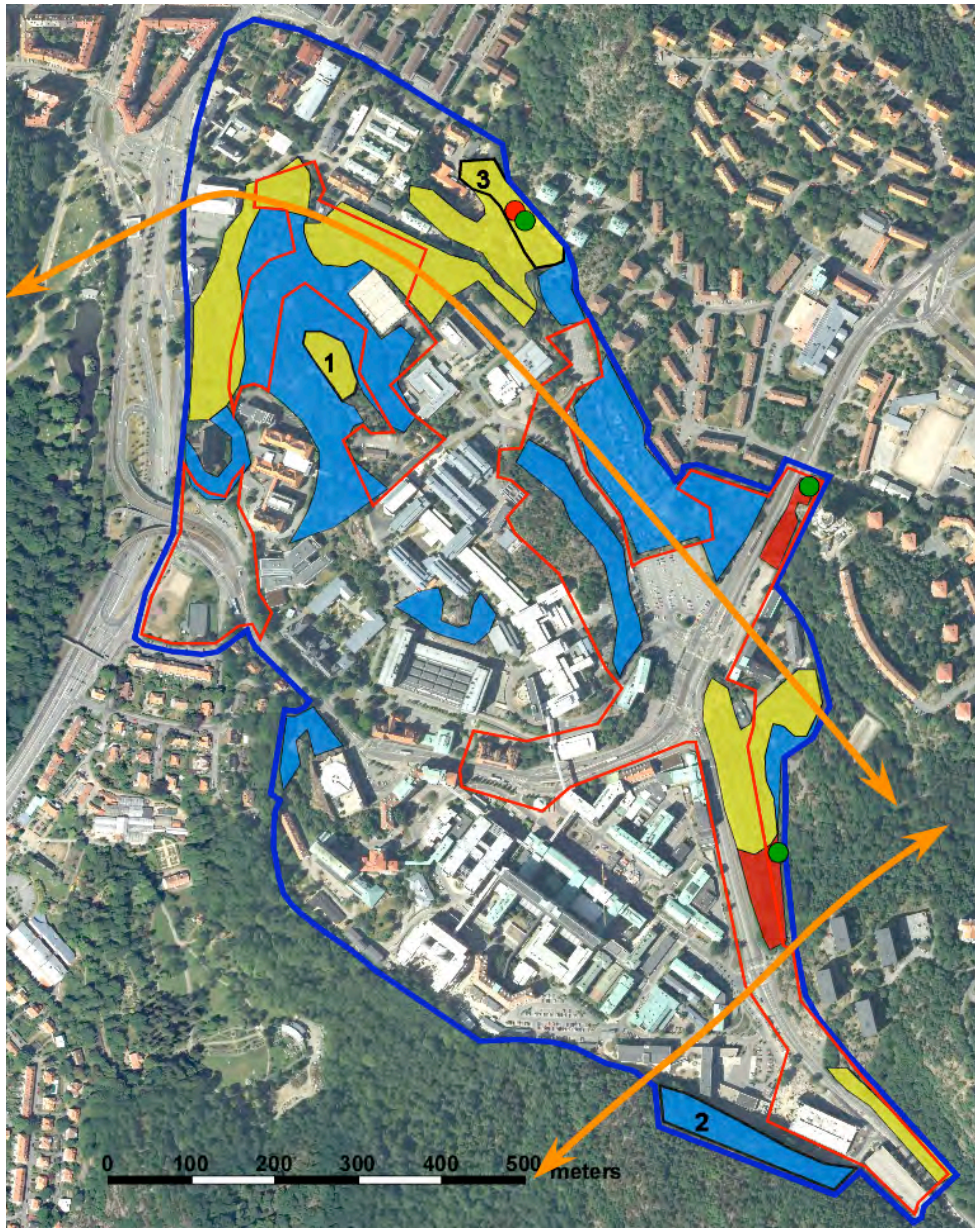
Björkhögstubbar med gamla och ett nyupphackat hål ovanför Källsprångsstigen.

Konsekvenser och områdets värde för mindre hackspett

Vid en eventuell exploatering enligt angivet förslag skulle vissa miljöer som är lämpliga häcknings- och födosöksområden för mindre hackspett försvinna. Detta gäller i synnerhet längs Guldhedsgatan och Ehrenströmsgatan, samt i viss mån på Medicinarebergets nordvästra del. Eftersom arten har betydligt större arealkrav än vad de lämpliga biotoperna inom undersökningsområdet kan erbjuda så är det av stor vikt att sätta områdets miljöer i samband med omgivande biotoper. Ett mindre hackspettsrevir kräver i regel minst 40 ha äldre, lövdominerad skog inom ett ca 200 ha stort område. De mycket lämpliga och lämpliga miljöerna inom undersökningsområdet utgör ca 7,1 ha varav ca 3,3 ha skulle försvinna vid en exploatering enligt angivet förslag.

I ett vidare geografiskt perspektiv ansluter undersökningsområdets hackspettmiljöer till lämpliga biotoper i Vitsippsdalen/Änggårdsskogen, Guldhedsdalen - Mossen och Slottsskogen. Enligt Ahlén & Åhlund (2012 (2)) finns i ett ca 1000 ha stort område i en radie på ca 1,8 km runt Guldhedsdalen utrymme för ungefär fyra mindre hackspettsrevir med 157 ha lämplig biotop. Förlust av miljöerna inom exploateringsområdet skulle möjligen kunna ge upphov till förlust av ett revir. 2011 bedömdes ett revir ha funnits i området Guld-

Guldheden – Mossen, och då de lämpliga miljöerna här redan är fragmenterade och delvis isolerade så kan detta revir betraktas som särskilt känsligt, och troligen det som skulle löpa risk att försvinna vid en exploatering.

Karta 2 – Mindre hackspett. Röda ytor – mycket lämplig biotop. Gula ytor – lämplig biotop. Blåa ytor – delvis lämplig biotop. Numrerade ytor – lämpliga förstärkningsområden. Gröna punkter – gamla bohål. Röd punkt – färska bohål och födosöksinmack. Orange pilar – konnektivitet för mindre hackspett.

Exploatering enligt förslaget skulle innebära en habitatförlust på 3,3 ha, vilket skulle kunna ha en viss påverkan på mindre hackspettspopulationen på lokal nivå. Förutom en ren arealförlust skulle också en habitatfragmentering ske vilket skulle kunna leda till en minskad konnektivitet i såväl sydost-nordvästlig (Guldhedsdalen – Slottsskogen) som nordost-sydvästlig (Guldheden – Änggårdsbergen) riktning (karta 2). Vid en habitatförlust enligt ovan skulle dessutom värdet på de kvarvarande områdena kunna sjunka, även om naturen i dem inte direkt förändras, eftersom den nuvarande värdebedömningen även väger

in hur respektive område förhåller sig till omgivningen med avseende på sammanhang och geografisk kontinuitet av lämpliga miljöer.

Stora delar av skogen inom undersökningsområdet består som här av krattekskog med gamla, senvuxna träd. Dessa miljöer är i regel inte särskilt lämpliga för mindre hackspett, främst på grund av avsaknad av lämpliga boträd med mjuk ved. Däremot kan de fungera som födosöksområden.

Åtgärder och förstärkningsområden

Områden som ligger utanför det angivna exploateringsområdet som hyser vissa förutsättningar för att hysa mindre hackspett kan göras ännu mer attraktiva med hjälp av vissa kvalitetsförstärkande åtgärder. Främst handlar detta om att skapa död ved, både högstubbar och lågor, och att främja de trädslag som arten använder som häckningsträd. Tre områden (karta 2) med en total yta av 1,7 ha bedöms som särskilt lämpliga för förstärkningsåtgärder. De flesta av de övriga miljöerna består av krattekskog utan nämnvärda inslag av lämpliga trädslag såsom björk, sälg och al, och bedöms därför som mindre lämpliga för förstärkningsåtgärder. Det finns helt enkelt inte så mycket att förstärka i dessa miljöer. Vidare bör påpekas att effekten av dylika förstärkningsåtgärder ligger ett antal år framåt i tiden, då träden dött och rötats tillräckligt mycket. Därmed kan ett glapp uppträda om lämpliga miljöer försvinner innan nya miljöer hunnit utveckla goda förutsättningar.

1. Björksumpskog

Detta lilla område (0,3 ha) med björksumpskog på Medicinareberget har goda förutsättningar att bli ett mycket lämpligt område för mindre hackspett. Träden är dock överlag lite för unga och vitala för att förhållandena skall vara optimala. Med åtgärder som exempelvis skapande av högstubbar i detta område kan processen påskyndas väsentligt.

Björksumpskogen på Medicinareberget har förutsättningar att utveckla höga värden för mindre hackspett. Ännu finns dock bara enstaka högstubbar.

2. Lövskog i brant

Ekdominerad lövskog i brant med inslag av björk, rönn och lind (0,8 ha). Området bedöms enligt Norconsult (2013 (2)) som ”mycket lämpligt häckningsområde” men enligt Åhlund & Ahlén (2012 (2)) samt i den nu aktuella inventeringen som ”delvis lämpligt”. Inslaget av lämpliga boträd är litet, och kvaliteten skulle kunna höjas med tillskapande av fler sådana, exempelvis genom att skapa högstubbar.

3. Lövskog

Lövblandskog (0,6 ha) i sluttning, ädellöv och björk. Här finns enstaka högstubbar, men även goda möjligheter att skapa fler, vilket på sikt skulle kunna höja områdets värden för mindre hackspett.

Diskussion

Mindre hackspett bedömdes inte häcka inom undersökningsområdet 2014, men har sannolikt gjort det tidigare år. Delar av området bedömdes också ingå i mindre hackspettsrevir. Exploatering av dessa miljöer innebär ofrånkomligen en habitatförlust och förminskning av möjliga revirområden för arten på lokal nivå. Dessutom innebär det en fragmentering av befintliga revir och därmed en minskad konnektivitet. Den mindre hackspetten kräver ca 40 ha äldre, lövdominerad skog inom ett område på upp till 200 ha (Wiktander m fl 2001). Detta innebär att den sammanlagda förlusten av lämpliga miljöer vid en exploatering skulle kunna leda till förlust av ett revir i omgivningarna. Vid en exploatering enligt angivet förslag bedöms det vara av stor vikt att tillskapa och förbättra lämpliga miljöer i närområdet, för att i någon mån kompensera för den habitat-

förlust som sker. Dock är det svårt att kompensera för den fragmentering som en exploatering skulle innebära.

Naturvärden och konsekvenser

Metod

Området fältbesöktes den 12 juni 2014. Dessutom gjordes vissa noteringar i samband med mindre hackspettsinventering den 14 maj och 2 juni 2014. De områden som anges för exploatering i programmet (karta 1) bedömdes med tidigare naturvärdesbedömning (Norconsult 2013 (2)) som grund, och konsekvensbeskrivningar vid en eventuell exploatering formulerades. Tidigare konsekvensbeskrivna områden (Norconsult 2013 (1)) kompletterades med nya områden som angetts för exploatering i det senaste förslaget.

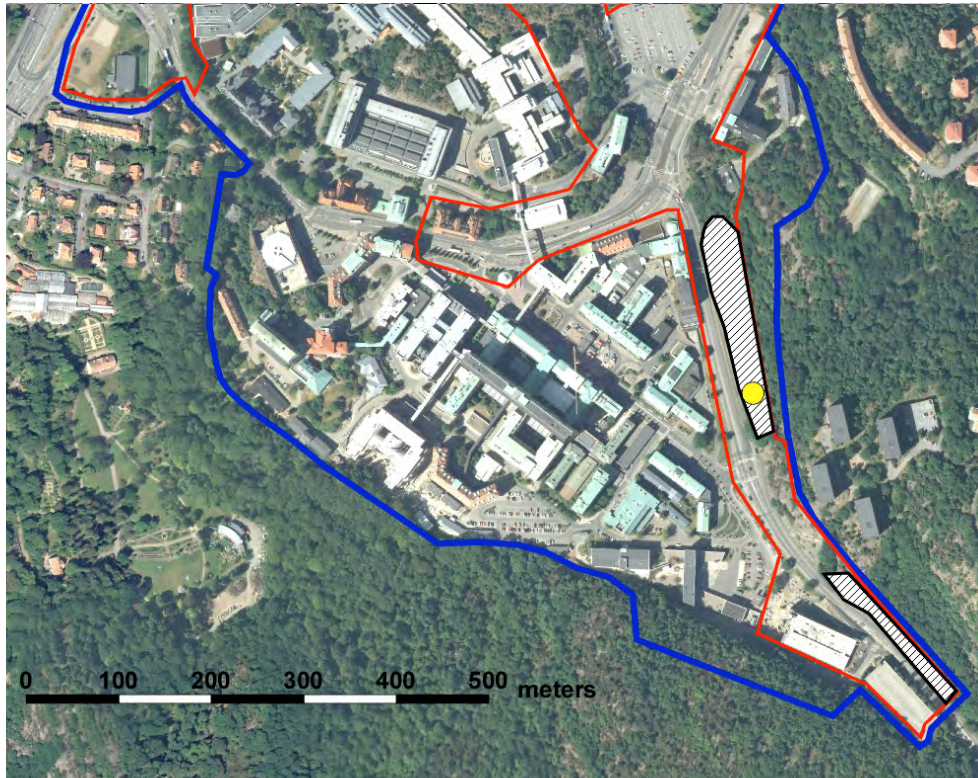

Grova ekar längs Ehrenströmsgatan.

Resultat, konsekvenser och diskussion

Skillnaden mellan tidigare angivna exploateringsområden, vilka konsekvensbeskrivits tidigare (Norconsult 2013 (1)) och det nu undersökta exploateringsområdet är (förutom att exploatering av lövskogsmiljöer med höga naturvärden på Medicinareberget längs Dag Hammarskjöldsleden har avskrivits) främst att området längs Ehrenströmsgatans östra sida (objekt 3, 4, 8 och 9 i Norconsults inventering) nu anges för exploatering (karta 3). Här finns ädellövskogsmiljöer som enligt tidigare naturvärdesinventering (Norconsult 2013 (2)) bedömts ha ”större lokalt naturvärde” och dessutom ha riklig frekvens av nästa generation

värdefulla träd. Enligt samma inventering har vidare har rödlistade arten ek-ticka (NT) påträffats i området och även spår av mindre hackspett (NT). Denna ekskog består av mogen, högvuxen och relativt grov ek, och området bedöms ha höga naturvärden med gamla och grova träd samt ett måttligt inslag av död ved. Ekskog med träd av denna dimension är inte särskilt vanlig så pass centralt i Göteborg.

Karta 3 – Naturvärden. Streckade ytor betecknar områden med höga naturvärden som tillkommit i det senaste exploateringsförslaget. Gul punkt betecknar en grov ask.

Vid fältbesöket noterades signalarterna blodsopp och vågig sidenmossa i detta område. Den sistnämnda har emellertid ett lågt signalvärde i sydvästra Sverige (Nitare 2000). Vidare hittades de rödlistade arterna skogsalm och ask (båda VU) i detta område, främst som småplantor men en grov ask står också vid en liten bäck helt nära Ehrenströmsgatan (karta 3).

Arealen lövskog med höga värden som skulle försvinna i detta område vid en exploatering enligt förslaget är liten (knappt 1,5 ha). Objektet utgör emellertid en smal korridor av ädellövskog med grova träd mellan Ehrenströmsgatan och Guldhedsbergets mer krattartade ekskogar och hållmarker och kan som sådan ha viss betydelse som spridningskorridor för olika organismer mellan Änggårdsbergen och Medicinareberget – Slottsskogen. Den totala andelen lövskog (oavsett naturvärde) som försvinner vid exploatering enligt nuvarande förslag är uppemot 6,2 ha.

Denna något deformerade blodsopp (signalart) hittades längs Ehrenströmsgatan.

Ekskogen längs Ehrenströmsgatan bedöms ha höga naturvärden. Här finns också dokumenterade förekomster av de rödlistade arterna ekticka, skogsalm, ask och mindre hackspett (Norconsult 2013 (2)).

Grov ask längs Ehrenströmsgatan. På bilden syns även yngre alm samt äldre hasselbuketter.

Ekskogen bedöms också ha höga värden ur ett estetiskt och rekreationsmässigt perspektiv, då den delvis är vackert högstammig och lättpromenerad. Trots att gångbanan längs Ehrenströmsgatan löper längs med hela området visar ett välutvecklat nätverk av stigar att många människor väljer att gå genom skogen istället. Vid en exploatering skulle denna möjlighet försvinna, och alternativet skulle vara att gå över det betydligt mer svårforcerade Guldhedsberget.

Grönstrategi

Inventeringsområdet ingår även i vad som identifierats som en ”Grön kil” (Slotsskogen – Sandsjöbackakilen) enligt Göteborgs stads grönstrategi (Göteborgs Stad 2014). Denna kil kommer alltså att naggas i kanten vid en exploatering enligt angivet förslag, vilket står i konflikt med strategin ”Stärk de gröna kilarna” i nämnda dokument. Vidare kan en konflikt med strategin ”Säkerställ god tillgång till parker och naturområden” anas – visserligen finns fortfarande stora naturområden kvar inom rimliga avstånd, men denna ekskog är mer lättillgänglig än stora delar av omgivande natur. Eftersom det är relativt ont om liknande skogar med grov, högstammig ek i närheten skulle även en konflikt med strategin ”Skapa ett varierat innehåll i parker och naturområden” kunna finnas, eftersom variationen oundvikligen utarmas något om denna skog försvinner. Strategin ”Stärk de gröna kopplingarna”, och då i synnerhet understrategin om spridning av växter och djur mellan värdefulla naturområden är en annan möjlig konflikt.

Miljömål

Det finns även en viss konflikt med miljömålet ”Ett rikt växt- och djurliv”, och då i synnerhet mot preciseringarna ”Tätortsnära natur” och ”Gynnsam bevarandestatus och genetisk variation”. Andelen tätortsnära natur minskar och rödlistade arter som den mindre hackspetten riskerar att komma längre ifrån en gynnsam bevarandestatus.

Ekosystemtjänster

Ekosystemtjänster kan beskrivas som ekosystemens direkta och indirekta bidrag till människors välbefinnande (Naturvårdsverket 2012).

Tabell 1. Lista över ekosystemtjänster enligt Naturvårdsverket 2012. De ekosystemtjänster som kan vara aktuella i detta fall har delats in i tre klasser: Grönt = ingen relevans, gult = viss relevans och rött = stor relevans.

Ekosystemtjänst (klass)	Relevans
Livsmedel från landorganismer	
Livsmedel från sötvattensorganismer	
Livsmedel från marina organismer	
Dricksvatten	
Icke-drickbart vatten	

Fiberråvaror	
Ornamentala resurser	
Genetiska resurser	
Kemikalieråvaror	
Bioenergi från växter	
Bioenergi från djur	
Biologisk efterbehandling	
Utspädning, infångning och återcirkulation	
Atmosfärisk reglering	
Fluvial flödesreglering	
Reglering av fastmaterialflöden	
Reglering av markens kvalitet	
Upprätthållande av livscyklar, skydd av habitat och genpooler	
Biologisk kontroll av skadegörare	
Kultur- och naturarv	
Möjligheten till rekreationsaktiviteter	
Resurs för forskning och utbildning	
Estetiska värden	
Hälsa	

Som synes i tabellen finns några ekosystemtjänster som tillhandahålls av miljöerna som är aktuella för exploatering. Det rör sig i synnerhet om estetiska värden och rekreationsvärden, men också värden som habitat och för enskilda arter, vilket i sin tur antas ha etiska värden för människor. På en lokal nivå tillkommer även värden som atmosfärisk reglering (klimatreglering, bullerreducering), avrinningsdämpning och rening av luft och vatten.

Åtgärdsförslag

Det finns uppenbara svårigheter med åtgärder för att kompensera en förlust av skogliga miljöer. Dels finns ett tidsperspektiv, det tar åtskilliga år att exempelvis återskapa en mogen ekskog, eller miljöer med god tillgång på död ved i lämplig

ålder och liknande nyckelelement. Vidare finns svårigheter med den geografiska placeringen av ytor för kompensationsåtgärder utan att störa annan bebyggelse, infrastruktur eller befintlig natur. En möjlig åtgärd är att förstärka värdena i närliggande skogsområden, exempelvis genom att skapa död ved eller att röja gran för att gynna lövträd. En annan kompensation kan vara att lämna så många träd som möjligt inom exploateringsområdena. Visserligen försvinner de flesta skogliga naturvärden, men värden knutna till äldre träd kan delvis kvarstå och förstärkas med tiden, och det kan även skapa ett mervärde för områdets framtida boende.

Referenser

- Aronsson, N. (red). 2009. *Fågelatlas över Göteborg med kranskommuner*. Göteborgs Ornitologiska Förening, Göteborg.
- Gärdenfors, U. (red). 2010. *Rödlistade arter i Sverige 2010*. ArtDatabanken, SLU, Uppsala.
- Göteborgs Stad 2014. *Göteborg – Grönstrategi för en tät och grön stad*. Göteborgs stad, Park och natur.
- Naturvårdsverket 2012. *Sammanställd information om ekosystemtjänster*. Skrivelse 2012-10-31, ärendenr. NV-00841-12.
- Nitare, J. 2000. *Signalarter – indikatorer på skyddsvärd skog. Flora över kryptogamer*. Skogsstyrelsens Förlag.
- Norconsult AB 2013 (1). *Sahlgrenska och Medicinareberget – Konsekvenser för naturvård av två programscenarier*. Norconsult AB, rapport till Stadsbyggnadskontoret, Göteborgs stad.
- Norconsult AB 2013 (2). *Sahlgrenska och Medicinareberget – Naturinventering med särskild hänsyn till mindre backspett*. Norconsult AB, rapport till Stadsbyggnadskontoret, Göteborgs stad.
- Wiktander, U., Olsson, O. & Nilsson, S. G. 2001. *Seasonal variation in homerange size and habitat area requirement of the Lesser Spotted Woodpecker Dendrocopos minor in southern Sweden*. Biological Conservation 100: 387-395.
- Åhlund, M. & Ahlén, J. 2011. *Inventering av mindre backspett i Guldbedsdalen, Göteborgs kommun 2011*. Naturcentrum AB, rapport till Stadsbyggnadskontoret, Göteborgs stad.
- Åhlund, M. & Ahlén, J. 2012 (1). *Förutsättningar för mindre backspett kring Mossen, Göteborgs kommun 2012*. Naturcentrum AB, rapport till Stadsbyggnadskontoret, Göteborgs stad.
- Åhlund, M. & Ahlén, J. 2012 (2). *Inventering av biotoper för mindre backspett kring Guldbedsdalen, Göteborgs kommun 2011*. Naturcentrum AB, rapport till Stadsbyggnadskontoret, Göteborgs stad.